



## Examining and comparing the moral training approaches of commanders of a military university from the perspective of students and commanders

Seyed Rahman Tabatabaei<sup>1</sup>, Alireza Shafiee<sup>2</sup>, Akram Alimardani<sup>3</sup>✉

1. PhD student in educational management, Department of Basic Sciences, Faculty of Science and Technology, Farabi, Tehran, Iran. E-mail: s\_rahman\_18@yahoo.com
2. Instructor, Media Management Department, Passive Defense Department, Farabi University of Science and Technology, Tehran, Iran. E-mail: MT\_121S@yahoo.com
3. Corresponding author: Associate Professor, Department of Educational Sciences, University of Human Resources Management, Amin University of Law Sciences, Tehran, Iran. Email: alimardaniak01@gmail.com.

### Article Info

**Article type:**

Research Article

**Article history:**

Received:

2024/08/01

Received in revised form

2024/08/12

Accepted

2024/10/08

Published online

2024/11/08

**Keywords:**

*moral education; Virtue*

*oriented approach;*

*justice-oriented approach;*

*care-oriented approach;*

*students,;*

### ABSTRACT

**Objective:**

The current research was conducted with the aim of prioritizing the moral education approach from the perspective of students and line commanders of a military university, and in terms of its practical purpose, it was a descriptive survey method.

**Methodology:**

The statistical population included 77 third-year students and 33 university commanders. The number of samples was equal to the population and the sampling method was the whole number, and a questionnaire was used to collect information. This questionnaire had three components and 30 items. The findings were analyzed based on average statistical values, chi-square test and Friedman test

**Findings:**The findings showed that among the three moral education approaches of virtue-oriented, care-oriented, and justice-oriented, from the perspective of the students, first the virtuous approach with an average of 5.94, then the justice-oriented educational approach with an average of 4.49, and finally the caring educational approach with an average of 2.79 were selected respectively. From the point of view of the commanders, the virtue-oriented approach with an average of 7.17, the care-oriented approach with an average of 5, and the justice-oriented approach with an average of 3.49 were selected respectively .

**Cite this article:** Seyed Rahman Tabatabaei, Alireza Shafiee., & Akram Alimardani3.(2024). Examining and comparing the moral training approaches of commanders of a military university from the perspective of students and commanders , 4 (15), 43-74

DOI: 10.22034/JDHCM.2024.2045218.1124



**Publisher:** AJA Imam Ali Military University



## بررسی و مقایسه رویکردهای تربیت اخلاقی فرماندهان یک دانشگاه نظامی از دیدگاه دانشجویان و فرماندهان

سیدرحمان طباطبایی<sup>۱</sup>، علیرضا شفیعی<sup>۲</sup>، اکرم علیمردانی<sup>۳</sup>✉

1. دانش آموخته دکتری رشته مدیریت آموزشی، گروه علوم پایه، دانشگاه علوم و فنون فارابی، تهران، ایران.

2. مربی، رشته مدیریت رسانه، گروه پدافند غیرعامل، دانشگاه علوم و فنون فارابی، تهران، ایران.

3. نویسنده مسئول: استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه مدیریت منابع انسانی، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران.

### اطلاعات مقاله چکیده

<p><b>نوع مقاله:</b> علمی پژوهشی</p> <p><b>زمینه و هدف:</b> پژوهش حاضر با هدف اولویت بندی رویکرد تربیت اخلاقی از منظر دانشجویان و فرماندهان صف یک دانشگاه نظامی انجام شد</p> <p><b>روش پژوهش:</b> از نظر هدف کاربردی، با روش توصیفی پیمایشی بود. جامعه آماری شامل دانشجویان سال سوم به تعداد ۷۷ نفر و تعداد ۳۳ نفر از فرماندهان صف دانشگاه بود و برای جمع آوری اطلاعات از پرسشنامه استفاده شد. این پرسشنامه دارای سه مؤلفه و ۳۰ گویه بود.</p> <p><b>یافته‌ها:</b> بر اساس مقادیر آماری میانگین، آزمون خی دو و آزمون فریدمن مورد تحلیل قرار گرفت؛ یافته‌ها نشان دادند که از بین سه رویکرد تربیت اخلاقی فضیلت‌گرا، مراقبت‌گرا و عدالت‌گرا، از منظر دانشجویان ابتدا رویکرد فضیلت‌گرا با میانگین ۵٫۹۴، سپس رویکرد تربیتی عدالت‌گرا با میانگین ۴٫۴۹ و در انتها رویکرد تربیتی مراقبت‌گرا با میانگین ۲٫۷۹ به ترتیب انتخاب شدند.</p> <p><b>نتیجه‌گیری:</b> در این پژوهش تلاش شد تا رویکرد تربیت اخلاقی فرماندهان صف مورد شناسایی قرار گیرد و از آنجایی که نقش فرماندهان صف در تربیت دانشجویان از اهمیت بسیاری برخوردار است و فرماندهان به‌عنوان الگوی عملی دانشجویان نقش حساسی را بر عهده دارند اهمیت پرداختن به این موضوع را بیشتر نمایان می‌سازد</p>	<p><b>تاریخ دریافت:</b> ۱۴۰۳/۰۹/۰۷</p> <p><b>تاریخ بازنگری:</b> ۱۴۰۳/۰۹/۲۳</p> <p><b>تاریخ پذیرش:</b> ۱۴۰۳/۰۹/۲۵</p> <p><b>تاریخ انتشار:</b> ۱۴۰۳/۰۹/۲۵</p> <p><b>کلیدواژه‌ها:</b> تربیت اخلاقی؛ رویکرد فضیلت‌گرا؛ رویکرد عدالت‌گرا؛ رویکرد مراقبت‌گرا؛ دانشجویان</p>
--	---

**استناد:** طباطبایی، رحمان؛ شفیعی، علی رضا؛ و علیمردانی، اکرم (۱۴۰۳). بررسی و مقایسه رویکردهای تربیت اخلاقی

فرماندهان یک دانشگاه نظامی از دیدگاه دانشجویان و فرماندهان. ۴ (۱۵)، ۷۴-۴۳



DOI: 10.22034/JDHCM.2024.2045218.1124

ناشر: دانشگاه افسری امام علی (ع)

**مقدمه:**

بدیهی است که انتخاب رفتار و گفتار مناسب و ایجاد شرایط و عوامل لازم تا افراد بتوانند جوهره واقعی خود را کشف کنند و قطب‌نمای اخلاقی خود را برای شناسایی و تجسم فضایل ذاتی خود به کار گیرند و استعداد‌های نهفته را در تمام ابعاد وجود خود و به طور هماهنگ شکوفا سازند و به تدریج به سوی هدف و کمال مطلوب حرکت کنند تربیت اخلاقی است (امینی، ۱۳۸۷: ۱۴). دنیای معاصر بیش از هر زمان دیگری با چالش‌های اخلاقی مواجه است. بحران‌ها و انحطاط‌های اخلاقی که در برخی از جوامع به چشم می‌خورد موید و معرف این نکته است که نظام‌های تربیتی این جوامع در زمینه اخلاق به ویژه تربیت اخلاقی به قهقرا رفته‌اند. تربیت اخلاقی در چهارچوب‌های آموزشی انکارناپذیر، یکی از ارکان اساسی تمدن بشری است. با توجه به اینکه اخلاق و آموزه‌های اخلاقی عناصر اصلی فرهنگ بشری را تشکیل می‌دهند، این موضوع از زمان‌های بسیار قدیم در روایات اسلامی مورد توجه علما قرار گرفته است. در حال حاضر، این یک حوزه قابل توجه برای محققان در سراسر کشورهای مختلف باقی مانده است (سلحشوری، ۱۳۹۲، ۲۵). با توجه به مشکلات اخلاقی موجود در جهان بویژه برای جوانان، برخی از کشورها از جمله؛ کره، چین و ژاپن، که پایه و اساس ساحت تربیت را تربیت اخلاقی می‌دانند برای حل این معضلات، به طور ویژه یک موضوع اختصاصی به نام اخلاق را در برنامه‌های درسی مدارس خود گنجانده‌اند. هر نظام آموزشی متناسب با فرهنگ خود، فلسفه اخلاقی خاصی را به عنوان پایه و اساس برنامه‌های تحصیلی خود برای تربیت اخلاقی دانش‌آموزان پایه‌گذاری می‌کند (وجدانی و شعبانیان، ۱۳۹۷: ۹۶).

غایت هر سازمانی کمال و موفقیت خود است و برای تحقق این مهم، هر سازمانی باید در راستای آموزش و پرورش نیروی کار خود سرمایه‌گذاری کند. از آنجایی که اخلاق داخلی برای پایداری و کارایی سازمان‌ها حیاتی است، در نتیجه، تمرکز بر تربیت مربیان و اساتیدی ضروری است که با بهره‌گیری از تجربیات قبلی و تأکید بر اصول و ارزش‌های اصلی، ضمن ارتقای انسجام اخلاقی خود که سنگ بنای آن را تشکیل می‌دهد، تربیت فکری، فرهنگی و دینی خود و دیگر کارکنان را نیز پرورش دهند (صحیفه نور، جلد ۴: ۲۳۱).

در یک سازمان نظامی، فرماندهان و مدیران نیروهای نظامی نه تنها مسئولیت اجرای سیاست‌ها و تدابیر آن را بر عهده دارند، بلکه نقش‌هایی چون رهبری، مربیگری، پدری، معلمی و مشاوره‌ای را نیز ایفا می‌کنند (سوری، ۱۳۸۹). این مسئولیت‌ها به آن‌ها کمک می‌کند تا به شکلی کامل‌تر به حفظ و ارتقای شخصیت اسلامی و انسانی کارکنان یگان جمعی پرداخته و به بهبود تعلیم و تربیت اعضای نیروی خود بپردازند (شاه قلیان قهفرخی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۱۸).

این مقاله ماهیت انتقادی اخلاق در سازمان‌ها و تأثیر محوری که فرماندهان و مدیران نظامی در آموزش و پیشرفت پرسنل اعمال می‌کنند را برجسته می‌کند. تحقیقات نشان می‌دهند که نقش تربیتی فرماندهان صف در شکل‌گیری انضباط دانشجویان بسیار مهم است. بر اساس مطالعه احمدی و جوادیان (۱۳۸۹)، فرماندهان تأثیر قابل‌ملاحظه‌ای بر نهادینه کردن انضباط در دانشجویان دارند، بنابراین، در انتخاب، آموزش، رشد و کنترل فرماندهان صف، نیاز به دقت ویژه وجود دارد. به همین ترتیب، بختیاری و شایگان (۱۳۹۹) در تحقیق خود مشخص کرده‌اند که فرماندهان باید در رفتارهای خود برای دانشجویان الگو باشند، زیرا دانشجویان از آن‌ها الگو می‌گیرند. عملکرد مداوم و متعهد فرماندهان در تمامی جنبه‌های پنداری، رفتاری و گفتاری می‌تواند الگویی ثابت و پایدار در ذهن دانشجو ایجاد کند تا با گذشت زمان و تکرار، آن الگو در دانشجویان نهادینه گردد و شخصیت آنها متناسب با فرهنگ سازمانی و بر پایه ارزش‌های اسلامی تغییر یابد.

این مسئله را نمی‌توان کتمان نمود که؛ الگوی تربیتی که از سوی فرماندهان صف به کار گرفته می‌شود، به طور قطع در تقویت ویژگی‌های اخلاقی و شخصیتی دانشجویان تأثیرگذار است. این رویکردها و الگوها در هر زمینه‌ی معرفتی نقش کلیدی در توسعه و استفاده از آن دارند. در جوامع مختلف با توجه به زیرساخت‌های اجتماعی و فلسفی متنوع، الگوهای تربیت اخلاقی گوناگونی متصور است.

در حال حاضر، سیاست‌گذاران سازمان و فرماندهان و مدیران دانشگاه بر توجه ویژه به رویکرد تربیتی در تمامی بخش‌های آموزشی و پژوهشی تأکید دارند و با طراحی منشور تربیتی افسر دانشگاه در سال ۱۳۹۷ ابلاغ گردید به دنبال اجرای آن هستند. بنابراین، برای دستیابی به این هدف، اتخاذ الگوی تربیت اخلاقی مناسب توسط اساتید، مربیان، فرماندهان و مدیران دانشگاه ضروری است. آن‌ها باید رویه‌ای یکپارچه را برای اجرای الگوی تربیتی دانشگاه انتخاب کنند و به دستیابی به ارزش‌های اخلاقی و تربیتی موردنظر

بپردازند. به همین دلیل، پژوهشگر به نقش مهم فرماندهان صف دانشگاه در تحقق اهداف تربیتی و اخلاقی موجود در دانشگاه توجه ویژه‌ای داده است و با انجام پژوهش علمی، به بررسی اولویت‌بندی رویکرد تربیت اخلاقی فرماندهان در تعامل با دانشجویان جامعه هدف پرداخته است.

### مبانی نظری و پیشینه‌های پژوهش:

#### مبانی نظری

آنچه از گذشته تا قرن معاصر مورد توجه اندیشمندان و فلاسفه بوده توجه به این نکته است که ارزش‌هایی که جوامع به جوانان عرضه می‌کنند چیست و رویکردها و روش‌ها، اخلاقیات و ارزش‌ها را چگونه به آن‌ها می‌آموزند. روش‌شناسی سیره معصومین (ع) در تربیت اخلاقی، راهبردهای پیشگیرانه و درمانی را اتخاذ می‌کند. راهبرد پیشگیرانه راهنمایی‌هایی را برای جلوگیری از گام‌های اشتباه اخلاقی مریبان قبل از وقوع هرگونه خطایی ارائه می‌دهد. برعکس، راهبرد درمانی شامل اقدام آموزشی به دنبال یک لغزش اخلاقی است (محمودیان و امامی‌راد، ۱۳۹۸: ۱۳۰). از نظر علامه طباطبایی (ره) هدف نهایی تربیت اخلاقی دستیابی به سعادت دنیوی و اخروی است (برادران و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۷). در حوزه تربیت اخلاقی حدود ۲۶ رویکرد مورد توجه امامان معصوم (ع)، علمای دین و اندیشمندان برجسته‌ی حوزه علوم انسانی بوده است، از جمله رویکردهای اخلاق مبتنی بر فضیلت، اصل محور، پیامدگرا، علمی، شناختی، تبیین ارزش‌ها، اخلاق مبتنی بر عدالت، اخلاق مبتنی بر مراقبت، اخلاق مبتنی بر نقد اجتماعی و ... (سجادی، ۱۳۷۹). از سوی دیگر توسط صاحب‌نظرانی چون جان الیاس سه رویکرد رایج تربیت اخلاقی (رویکرد مبتنی بر عدالت، رویکرد مبتنی بر فضیلت و رویکرد مبتنی بر مراقبت) نیز مورد تأکید بوده است که در تحقیق حاضر نیز مورد استفاده قرار گرفت. قبل از آن ضروری است تا به‌طور مختصر این رویکردها معرفی گردند.

#### رویکرد فضیلت‌گرا

رویکرد فضیلت‌محور در اخلاق فضیلتی، اخلاقی بودن یک عمل به فرد و ارزش‌های اخلاقی آنها بستگی دارد. طرفداران این رویکرد، مانند هرست هاوس، معتقدند که شخصیت، نیت و اعمال فرد در درجه اول اهمیت قرار دارد. این رویکرد بیشتر بر شخصیت و منش فاعل

تأکید دارد تا فعل، کردار و فعل درست را بر اساس فاعل فضیلت‌مند تبیین می‌کند (مدنی، ۱۳۹۴: ۵). اخلاق فضیلت در واقع پاسخی است به این پرسش دیرینه سقراط که می‌پرسد: «چگونه باید زیست؟» و صاحبان اصلی این اخلاق، سقراط، افلاطون و ارسطو پاسخ می‌دهند: «فضیلت‌مندانه». احکام اخلاقی در اینجا نه ناظر به وظیفه‌اند و نه ناظر به الزام، بلکه افعال اخلاقی، اعمالی است که انسان نیکوکار انجام می‌دهد. ویژگی بارز اخلاق فضیلت، وجه تمایز آن از سایر منظرها، تمرکز آن بر پیشبرد فضایل است (کاوایی تبریز، ۱۳۹۲: ۱).

فضائل اخلاقی که در سیره‌های نقل‌شده مورد اهتمام قرار گرفته است عبارت‌اند از: راست‌گویی، انصاف، مواسات، امانت‌داری، ورع، وحدت، آشتی، صلح ارحام، رسیدگی به ایتم، همسایه‌داری، صبر و ... (محمودیان و امامی‌راد، ۱۳۹۸: ۱۳۹). اجتماع ایده‌ال انسانی که در اصطلاح فارابی مدینه فاضله خوانده می‌شود متشکل از افرادی است که می‌توانند به برترین خیر و کمالات انسانی دست یابند (امینی مشهدی و آهنچیان، ۱۳۹۳: ۶۸). از دیدگاه اخلاق فضیلت‌محور، تربیت اخلاقی معادل پرورش صفات اخلاقی برتر (فضیلت) است نه صرفاً اعمال آموزش مهارت‌ها یا ممنوعیت‌ها. تحول اخلاقی همه‌جانبه و منسجم متکی بر ارائه چهره‌های نمونه مانند والدین، مربیان و دیگر الگوهاست (غفاری و باقری نوع پرست، ۱۳۸۰: ۱۷۱).

### رویکرد عدالت‌گرا

دیدگاه عدالت‌محور سندن معتقد است که جوهر عدالت در تفکیک ناپذیری عدالت و فضیلت نهفته است، که لازمه پرورش فضیلت در کنار خیر عمومی است. رالز استدلال می‌کند که برای تعمق واقعی در عدالت، باید آرزوها، وابستگی‌ها و تصورات شخصی خود را از زندگی کامل کنار بگذاریم، و تأکید می‌کند که تفکر اخلاقی باید یک تلاش مشترک باشد که ما را به سمت عدالت یا حقیقت اخلاقی هدایت کند (رستمی و همکاران، ۱۳۹۷). شهید مطهری عدالت را رعایت حقوق افراد و عطا کردن حق هر ذی‌حق به او می‌داند و در جای دیگر می‌گوید: «از نظر علی (ع) آن اصلی که می‌تواند تعادل اجتماع را حفظ کند و همه را راضی نگه دارد، به پیکر اجتماع سلامت و به روح اجتماع آرامش بدهد عدالت است» (مطهری، ۱۳۵۴: ۶۲-۵۹؛ مطهری، ۱۳۷۲: ۳۸). در این زمینه، عدالت رویه‌ای به درک عمومی از انصاف ذاتی در فرآیندهایی اشاره دارد که نتایجی را که تجربه می‌کنند

دیکته می‌کند. برای ارزیابی عدالت رویه‌ای، افراد معیارهای مختلفی را در نظر می‌گیرند که عبارتند از: ۱- شفافیت در تصمیم‌گیری ۲- ثبات در اعمال قوانین ۳- دقت در استفاده از اطلاعات ۴- فرصت ابراز عقاید ۵- حفاظت در برابر سوگیری‌ها (زارعان و همکاران، ۱۳۹۱).

### رویکرد مراقبت‌گرا

صاحب‌نظران رویکرد مراقبت‌گرا، بر ضد نظریه‌های اخلاقی تکلیف‌گرای کانت و نتیجه‌گرای میل می‌شورند و در سه نقطه خود را از آن‌ها متمایز می‌کنند: (۱) جزئی‌نگری، (۲) طرفداری، (۳) اصل محبت و به‌کارگیری عواطف. درواقع با این سه تمایز می‌توان نقدهای اخلاق مراقبت را بر این نظریات اخلاقی درک کرد؛ این نظریه‌ها عام، بی‌طرف و عقلانی هستند درحالی‌که طرفداران مراقبت‌گرایان منکر قواعد عام اخلاقی هستند، فاعلان اخلاقی در مباحث اخلاقی درگیر می‌شوند و جانب‌داری می‌کنند و آن‌ها تأکید بر احساسات دارند (نیک فرید، ۱۳۹۵). برخی استدلال می‌کنند که در قلمرو اخلاق مراقبت، نیاز اولیه تعامل متقابل بین دو فرد برای آشکار شدن مراقبت ضروری نیست. آنها مراقبت را به روابط متقابل محدود نمی‌کنند. لذا فرد مراقبت‌کننده ممکن است از طرف فرد مراقبت‌شونده به‌طور متقابل مراقبت دریافت کند یا برعکس مورد هیچ‌گونه مراقبتی قرار نگیرد و همچنین رفتار با افراد نه‌تنها از روی احترام بلکه با تلاش برای همدلی با آن‌ها است. اخلاق مراقبت بر اهمیت واکنش به افراد تأکید می‌کند. (یادگاری و همکاران، ۱۳۹۸).

اخلاق مراقبت دارای پنج خصیصه کلیدی توجه اخلاقی، درک همدلانه، هوشیاری ارتباطی، فراگیری و پاسخ است. فعل مراقبتی در صورتی به بهترین شکل ممکن رخ می‌دهد که فردی که توان مراقبت دارد به فرد دیگر توجه داشته باشد، موقعیت را از دیدگاه او ببیند، نسبت به نیازهای او احساس مسئولیت کند و برای پاسخ‌گویی به نیاز او به شیوه‌ای که موجب رشد و پرورش باشد از او مراقبت کند و سپس واکنش او را در مقابل مراقبت در نظر بگیرد. نظریه‌پردازان مراقبت معتقدند، رفتار با افراد را نه‌تنها از روی احترام بلکه با تلاش برای همدلی با آن‌ها باید انجام داد (بلوم<sup>۱</sup>، ۲۰۰۱).

### پیشینه‌های پژوهش:

جوآنا لودویکا پکالا<sup>۱</sup> (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان «تربیت اخلاقی در مطالعات معلمان» نشان داد که دانشجویان به اهمیت شایستگی اخلاقی بالا در کار حرفه‌ای معلمان اعتقاد دارند.

آنروشا بانا<sup>۲</sup> (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان «ایجاد رهبری اخلاقی از طریق آموزش و رویکرد توسعه در یک موسسه آموزش عالی در آفریقای جنوبی» نشان داد سرمایه‌گذاری در آموزش توسعه می‌تواند منجر به ارتقاء سبک رهبری اخلاقی شود که به نوبه خود می‌تواند تأثیر مثبتی بر کارکنان داشته باشد.

جینگ لی<sup>۴</sup> (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «کاوش و تمرین دروس تربیت اخلاقی در دانشگاه‌ها در عصر کلان داده» نشان داد رواج فناوری کلان داده، مفهوم آموزشی تربیت اخلاقی را در کالج‌ها و دانشگاه‌ها به کلی تغییر داده است.

علیمردانی و تنهایی (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان «بررسی و اولویت‌بندی رویکرد تربیت اخلاقی فرماندهان صف یکی از دانشگاه‌های نظامی» به این نتایج دست یافت که از بین سه رویکرد تربیت اخلاقی فضیلت‌گرا، مراقبت‌گرا و عدالت‌گرا، فرماندهان صف رویکرد عدالت‌گرا را به‌عنوان رویکرد رتبه اول خود انتخاب و بکار گرفتند. نتایج تأکید بر یکسان بودن رویکرد تربیت اخلاقی فرماندهان فارغ از جنسیت، میزان تجربه و درجه شغلی آن‌ها داشت و رویکرد عدالت‌گرا در تعامل روزانه بین افسران صف و دانشجویان بیشترین کاربرد را دارد.

شاه قلیان قهفرخی (۱۳۹۸)، در پژوهشی با عنوان «تعیین عوامل مؤثر بر ارتقای نقش تربیت دینی و اخلاقی مربیان در یک دانشگاه نظامی» به این نتایج دست یافت که بر اساس شاخصه‌های تأثیرگذار بر نقش تربیتی مربیان نظامی، این افراد باید جهت خودسازی دینی و اخلاقی، بر موارد مؤثر به‌صورت فردی همت بیشتری گمارده و آن مجموعه نیز با بازنگری نسبت به اولویت‌های سازمانی جهت ارتقای مربیان، برنامه‌ریزی‌های دقیق و موردنیاز را داشته باشد.

۱ - JOANNA LUDWIKA PEKALA

۲ - AnrushaBhana

4- jing liu

زبان‌دان (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «مقایسه مفهوم، اهمیت و روش‌های تربیت اخلاقی در غرب و اسلام» به بیان گفته‌های مربوط به تربیت اخلاقی، مفهوم‌شناسی تربیت اخلاقی و ارزشی و ذکر خلاصه و مفید روش‌ها و رویکردهای تربیت اخلاقی و ارزشی پرداخته است.

### روش‌شناسی پژوهش:

پژوهش حاضر از نظر پارادایم اثبات‌گرا با رویکرد کمی و هدف کاربردی و از نظر گردآوری داده‌ها دارای روش توصیفی پیمایشی است. جامعه پژوهش دانشجویان سال سوم یک دانشگاه نظامی در سال ۱۴۰۳ به تعداد ۷۲ نفر و فرماندهان دانشجویان به تعداد ۳۳ بود. روش نمونه‌گیری تمام شمار و ابزار پژوهش نیز پرسشنامه‌ای با سه مؤلفه و ۳۰ گویه بود که با توجه به سه رویکرد تربیتی مستخرج از ادبیات تحقیق (فضیلت‌گرا، عدالت‌گرا و مراقبت‌گرا) بر مبنای پرسشنامه علیمردانی و تنهایی (۱۴۰۲) تنظیم گردید. پس از طراحی گویه‌ها و تأیید روایی صوری پرسشنامه با توزیع آن‌ها در بین ۱۰ نفر از اعضای جامعه هدف، روایی محتوایی پرسشنامه نیز با اخذ نظر و قضاوت کارشناسان، صاحب‌نظران و خبرگان حوزه تربیت اخلاقی تأمین و پایایی ابزار پژوهش با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ در دو حوزه دانشجویان با ضریب ۰/۹۲۳ و در حوزه فرماندهان با ضریب ۰/۸۲۵ مورد تأیید قرار گرفت. در این پژوهش پس از دسته‌بندی، مرتب‌کردن و سازمان‌دهی داده‌ها به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از شاخص‌های تمایل مرکزی و پراکندگی و نیز برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون خی‌دو، و برای رتبه‌بندی شاخص‌ها، از آزمون فریدمن استفاده شده است.

### فرضیه پژوهش

فرضیه اصلی پژوهش عبارت است از:

- تربیت اخلاقی فرماندهان یک دانشگاه نظامی از منظر دانشجویان شامل سه رویکرد تربیتی فضیلت‌گرا، عدالت‌گرا و مراقبت‌گرا است.
- تربیت اخلاقی فرماندهان یک دانشگاه نظامی از منظر فرماندهان شامل سه رویکرد تربیتی فضیلت‌گرا، عدالت‌گرا و مراقبت‌گرا است.
- تربیت اخلاقی فرماندهان یک دانشگاه نظامی از نظر دانشجویان با فرماندهان متفاوت است.

فرضیه‌های فرعی پژوهش عبارتند از:

- شاخص‌های رویکرد تربیتی فضیلت‌گرا از منظر دانشجویان و فرماندهان دارای تفاوت معنی‌داری هستند.

- شاخص‌های رویکرد تربیتی عدالت‌گرا از منظر دانشجویان و فرماندهان دارای تفاوت معنی‌داری هستند.

- شاخص‌های رویکرد تربیتی مراقبت‌گرا از منظر دانشجویان و فرماندهان دارای تفاوت معنی‌داری هستند.

### تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش:

در این بخش فرآیندی تحلیلی بر سه رویکرد تربیتی مستخرج از ادبیات تحقیق (فضیلت‌گرا، عدالت‌گرا و مراقبت‌گرا) که مبتنی بر مطالب قبلی می‌باشد، داشته‌ایم؛ بدین ترتیب که در ابتدا با روش‌های آمار توصیفی و با استفاده از تکنیک‌های آمار استنباطی به تحلیل متغیرها و فرضیه‌های تحقیق پرداخته‌ایم. در ادامه برای نمونه تجزیه و تحلیل یکی از سؤال‌های مربوط به متغیرهای تحقیق در حوزه دانشجویان و همچنین فرماندهان ارائه و با هم مقایسه شده است.

تجزیه و تحلیل یک سؤال (دانشجویان): فرماندهان معتقد هستند که ارزش‌های اخلاقی نظیر صداقت، شجاعت باید در تمامی تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات آنها لحاظ شود؟

جدول ۱- توزیع فراوانی

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
خیلی کم	12	16.7	16.7	16.7
کم	11	15.3	15.3	31.9
متوسط	12	16.7	16.7	48.6
زیاد	25	34.7	34.7	83.3
خیلی زیاد	12	16.7	16.7	100.0
Total	72	100.0	100.0	

جدول ۲- شاخصه‌های آماری

Valid N	72
Missing	0
Mean	3.19
Std. Error of Mean	0.159
Median	4.00
Mode	4
Std. Deviation	1.349
Variance	1.821

Skewness	-0.365
Std. Error of Skewness	0.283
Kurtosis	-1.103
Std. Error of Kurtosis	0.559
Range	4
Minimum	1
Maximum	5
Sum	230

داده‌های جدول شاخصه‌های آماری حاکی از آن است که میانگین ۳,۱۹، میانه ۴ و انحراف استاندارد ۱,۳۴۹ است. توزیع از چولگی منفی برخوردار بوده و در نقطه اوج خود دارای پخی است. داده‌های جدول توزیع فراوانی نشان می‌دهد که ۶۸,۱ درصد از پاسخ‌دهندگان در حد متوسط به بالا تأیید نموده‌اند فرماندهان معتقدند که ارزش‌های اخلاقی نظیر صداقت، شجاعت باید در تمامی تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات آنها لحاظ شود.

جدول ۳- آزمون خی دو

S9	
Chi-Square	20.440 <sup>a</sup>
df	۴
.Asymp. Sig	0.005

داده‌های جدول آزمون خی دو حاکی از آن است ارزش خی دوی مشاهده شده (۴۴.۲۰) معنی‌دار است، بنابراین بین فراوانی‌های مشاهده شده تفاوت 4 درجه آزادی معنی‌داری وجود دارد. تجزیه و تحلیل یک سؤال (فرماندهان): فرماندهان معتقد هستند که ارزش‌های اخلاقی نظیر صداقت، شجاعت باید در تمامی تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات آنها لحاظ شود؟

جدول ۴- توزیع فراوانی

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid کم	4	12.1	12.1	12.1
متوسط	4	12.1	12.1	24.2
زیاد	17	51.5	51.5	75.8
خیلی زیاد	8	24.2	24.2	100.0
Total	33	100.0	100.0	

جدول ۵- شاخصه های آماری

N	Valid	33
	Missing	0
Mean		3.88
Std. Error of Mean		0.161
Median		4.00
Mode		4
Std. Deviation		0.927
Variance		0.860
Skewness		-0.748
Std. Error of Skewness		0.409
Kurtosis		0.005
Std. Error of Kurtosis		0.798
Range		3
Minimum		2
Maximum		5
Sum		128

داده‌های جدول شاخصه‌های آماری حاکی از آن است که میانگین ۳,۸۸، میانه ۴ و انحراف استاندارد ۰,۹۲۷ است. توزیع از چولگی منفی برخوردار بوده و در نقطه اوج خود دارای پخی است. داده‌های جدول توزیع فراوانی نشان می‌دهد که ۸۷,۹ درصد از پاسخ‌دهندگان در حد متوسط به بالا تأیید نموده‌اند فرماندهان معتقدند که ارزش‌های اخلاقی نظیر صداقت، شجاعت باید در تمامی تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات آنها لحاظ شود.

جدول ۶- آزمون خی‌دو

	S9
Chi-Square	52.564
df	3
.Asymp. Sig	.000

داده‌های جدول آزمون خی‌دو حاکی از آن است ارزش خی‌دوی مشاهده شده (52.546) در درجه آزادی 3 معنی‌دار است، بنابراین بین فراوانی‌های مشاهده شده تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

نتایج مقایسه داده‌های جدول شاخصه‌های آماری (میانگین، میانه، انحراف استاندارد و ...)، داده‌های جدول توزیع فراوانی و همچنین آزمون خی‌دو در دو حوزه دانشجویان و فرماندهان حاکی از وجود تفاوت معنی‌داری در این دو حوزه است.

-رتبه‌بندی شاخص‌های رویکردهای تربیتی (فضیلت‌گرا، مراقبت‌گرا و عدالت‌گرا) با استفاده از آزمون فریدمن در حوزه دانشجویان

در رویکرد تربیتی فضیلت‌گرا، شاخص «تفاوت بین فرماندهان که آموزش‌های اخلاقی دیده‌اند با سایرین» با میانگین ۸/۳۳ و عامل «تخفیف فرمانده به دانشجویان سال بالایی به دلیل تجربه بیشتر» با میانگین ۵/۳۳ به ترتیب بیشترین و کمترین میانگین رتبه‌ای را به خود اختصاص داده‌اند. سایر ارزش‌های مربوط به میانگین رتبه‌ای متغیرها در جدول زیر ذکر شده است.

جدول ۷- اولویت‌بندی شاخص‌های رویکرد تربیتی فضیلت‌گرا در حوزه دانشجویان به وسیله آزمون فریدمن

شاخص	Mean Rank
تفاوت بین فرماندهان که آموزش‌های اخلاقی دیده‌اند با سایرین	8.33
سخت‌گیری فرمانده در اعمال تنبیهات برای دانشجویانی دروغگو	8.26
تاثیر آموزش‌های اخلاقی بر عملکرد و رفتار فرمانده	8.10
توجه فرمانده به ارزش‌های اخلاقی نظیر صداقت، شجاعت دانشجو در تصمیم‌گیری‌ها	8.01
توجه فرمانده به سوابق انضباطی دانشجوی در تشویق آنها	7.85
تاثیرگذاری موقعیت اجتماعی خانواده دانشجو در قضاوت فرمانده	7.31
تخفیف فرمانده با توجه به ویژگی‌های اخلاقی و رفتاری دانشجو	6.87
اعتقاد فرمانده به الگو شدن با اعمال و رفتار مناسب خود	6.82
رعایت اصول اخلاقی فرمانده در مواقع بحرانی	6.70

توجه فرمانده به سابقه و جایگاه اجتماعی دانشجو در سپردن مسئولیتها	6.56
تاثیرگذاری نیت واقعی دانشجو در قضاوت فرمانده	5.44
تخفیف فرمانده در صورت آگاهی از نیت خیر دانشجو	5.43
تخفیف فرمانده به دانشجویان سال بالایی به دلیل تجربه بیشتر	5.33

### Test Statistics<sup>a</sup>

N	۷۲
Chi-Square	87.386
df	12
Asymp. Sig.	.000

با توجه به اینکه ارزش خی دوی مشاهده شده  $۸۷/۳۸۶$  در درجه آزادی ۱۲ معنی دار است، در نتیجه استنباط می شود که تفاوت بین میانگین های رتبه ای متغیرهای مربوط به شاخص های رویکرد تربیتی فضیلت گرا در حوزه دانشجویان معنی دار است. در رویکرد تربیتی مراقبت گرا، شاخص «اعتقاد فرمانده به واکنش مثبت دانشجو در برابر تلاش برای تربیت و آموزش ایشان» با میانگین  $۵/۶۵$  و شاخص «قضاوت فرمانده با نگاه به موقعیت از دیدگاه دانشجو» با میانگین  $۳/۹۴$  به ترتیب بیشترین و کمترین میانگین رتبه ای را به خود اختصاص داده اند. سایر ارزش های مربوط به میانگین رتبه ای متغیرها در جدول زیر ذکر شده است.

جدول ۸- اولویت بندی شاخص های رویکرد تربیتی مراقبت گرا در حوزه دانشجویان به وسیله آزمون فریدمن

شاخص	Mean Rank
------	-----------

اعتقاد فرمانده به واکنش مثبت دانشجویان در برابر تلاش برای تربیت و آموزش ایشان	5.65
اعتقاد فرمانده به قدرشناسی دانشجویان از مراقبت‌های دلسوزانه دیگران	5.59
اعتقاد فرمانده به داشتن مسئولیت تربیتی دانشجویان	5.42
اعتقاد فرمانده به تناسب رفتار وی با رفتار دانشجویان در برخورد با ایشان	5.31
اعتقاد فرمانده به انجام تلاش و دلسوزی برای دانشجویان بدون توجه به واکنش متقابل آنها	5.29
اعتقاد فرمانده به همدلی با دانشجویان برای جلوگیری از بروز برخی مشکلات	4.67
نادیده گرفتن برخی از کوتاهی‌های دانشجویان به دلیل شرایط سنی‌شان توسط فرماندهان	4.63
اعتقاد فرمانده به اثربخشی رفتار دلسوزانه و توجه پدران در تربیت و آموزش دانشجویان	4.51
قضایات فرمانده با نگاه به موقعیت از دیدگاه دانشجویان	3.94

### Test Statistics<sup>a</sup>

N	۷۲
Chi-Square	37.827
df	8
Asymp. Sig.	.000

با توجه به اینکه ارزش‌های دوی مشاهده شده ۳۷/۸۲۷ در درجه آزادی ۸ معنی‌دار است، در نتیجه استنباط می‌شود که تفاوت بین میانگین‌های رتبه‌های متغیرهای مربوط به شاخص‌های رویکرد تربیتی مراقبت‌گرا معنی‌دار است. در رویکرد تربیتی عدالت‌گرا، عامل «اعتقاد فرمانده به تبیین دلیل تشویق یا تنبیه دانشجوی» با میانگین ۵/۴۴ و عامل «از نظر فرماندهان، عدالت یعنی با همه به مساوات رفتار کردن» با میانگین ۳/۹۴ به ترتیب بیشترین و کمترین میانگین رتبه‌ای را به خود اختصاص داده‌اند. سایر ارزش‌های مربوط به میانگین رتبه‌های متغیرها در جدول زیر ذکر شده است.

جدول ۹- اولویت‌بندی شاخص‌های رویکرد تربیتی عدالت‌گرا در حوزه دانشجویان به وسیله آزمون فریدمن

شاخص	Mean Rank
اعتقاد فرمانده به تبیین دلیل تشویق یا تنبیه دانشجوی	5.44
عدالت از نظر فرماندهان یعنی تصمیم بر آنچه که خیر عمومی در آن است	4.58
عدالت از نظر فرماندهان یعنی تلاش برای اجرای قوانین و مقررات سازمان به طور یکسان در بین همه دانشجویان	4.58
از نظر فرماندهان برقراری عدالت عاملی موثر در حسن تعاون و دوستی بین دانشجویان است	4.46
عدالت از نظر فرماندهان یعنی یکسان شدن ارزش‌های رفتاری دانشجویان	4.45
اعتقاد فرمانده به برقراری عدالت در صورت رشد فضیلت‌های اخلاقی در تمام اعضای تحت امر در نتیجه تصمیمات وی	4.29
دادن فرصت جبران به دانشجو قبل از اعمال تنبیه وی	4.24
از نظر فرماندهان، عدالت یعنی با همه به مساوات رفتار کردن	3.94

**Test Statistics<sup>a</sup>**

N	۷۲
Chi-Square	24.739
Df	7
Asymp. Sig.	.001

با توجه به اینکه ارزش  $\chi^2$  مشاهده شده  $24/739$  در درجه آزادی ۷ معنی‌دار است، در نتیجه استنباط می‌شود که تفاوت بین میانگین‌های رتبه‌ای متغیرهای مربوط به شاخص‌های رویکرد تربیتی عدالت‌گرا معنی‌دار است.

- رتبه‌بندی شاخص‌های رویکردهای تربیتی (فضیلت‌گرا، مراقبت‌گرا و عدالت‌گرا) با استفاده از آزمون فریدمن در حوزه فرماندهان

در رویکرد تربیتی فضیلت‌گرا، شاخص «تفاوت بین فرماندهان که آموزش‌های و عامل «تخفیف فرمانده به دانشجویان ۱۰۳/۹ اخلاقی دیده‌اند با سایرین» با میانگین به ترتیب بیشترین و کمترین ۴ سال بالایی به دلیل تجربه بیشتر» با میانگین ۱/۸۵ میانگین رتبه‌ای را به خود اختصاص داده‌اند. سایر ارزش‌های مربوط به میانگین رتبه‌ای متغیرها در جدول زیر ذکر شده است.

جدول ۱۰- اولویت‌بندی شاخص‌های رویکرد تربیتی فضیلت‌گرا در حوزه فرماندهان به وسیله آزمون فریدمن

شاخص	Mean Rank
تفاوت بین فرماندهان که آموزش‌های اخلاقی دیده‌اند با سایرین	9.03
توجه فرمانده به ارزش‌های اخلاقی نظیر صداقت، شجاعت دانشجو در تصمیم‌گیری‌ها	8.70
سختگیری فرمانده در اعمال تنبیهات برای دانشجویانی دروغگو	8.12
تاثیر آموزش‌های اخلاقی بر عملکرد و رفتار فرمانده	7.83
توجه فرمانده به سوابق انضباطی دانشجو در تشویق آنها	7.76
تاثیرگذاری موقعیت اجتماعی خانواده دانشجو در قضاوت فرمانده	6.98
تخفیف فرمانده با توجه به ویژگی‌های اخلاقی و رفتاری دانشجو	6.80

اعتقاد فرمانده به الگو شدن با اعمال و رفتار مناسب خود	6.73
رعایت اصول اخلاقی فرمانده در مواقع بحرانی	6.42
تخفیف فرمانده در صورت آگاهی از نیت خیر دانشجو	6.32
توجه فرمانده به سابقه و جایگاه اجتماعی دانشجو در سپردن مسئولیتها	6.30
تاثیرگذاری نیت واقعی دانشجو در قضاوت فرمانده	5.15
تخفیف فرمانده به دانشجویان سال بالایی به دلیل تجربه بیشتر	4.85

Test Statistics<sup>a</sup>

N	33
Chi-Square	48.614
df	12
Asymp. Sig.	.000

با توجه به اینکه ارزش خي دوی مشاهده شده ۸۷/۳۸۶ در درجه آزادی ۱۲ معنی دار است، در نتیجه استنباط می شود که تفاوت بین میانگین های رتبه ای متغیرهای مربوط به شاخص های رویکرد تربیتی فضیلت گرا در حوزه فرماندهان معنادار است.

در رویکرد تربیتی مراقبت گرا، شاخص «اعتقاد فرمانده به قدرشناسی دانشجو از مراقبت های دلسوزانه دیگران» با میانگین ۶/۰۰ و شاخص «قضاوت فرمانده با نگاه به موقعیت از دیدگاه دانشجو» با میانگین ۳/۳۶ به ترتیب بیشترین و کمترین میانگین رتبه ای را به خود اختصاص داده اند. سایر ارزش های مربوط به میانگین رتبه ای متغیرها در جدول زیر ذکر شده است.

جدول 11- اولویت بندی شاخص های رویکرد تربیتی مراقبت گرا در حوزه فرماندهان به وسیله آزمون فریدمن

شاخص	Mean Rank
اعتقاد فرمانده به قدرشناسی دانشجو از مراقبت های دلسوزانه دیگران	6.00
اعتقاد فرمانده به تناسب رفتار وی با رفتار دانشجو در برخورد با ایشان	5.61
اعتقاد فرمانده به واکنش مثبت دانشجو در برابر تلاش برای تربیت و آموزش ایشان	5.56
اعتقاد فرمانده به داشتن مسئولیت تربیتی دانشجویان	5.36

اعتقاد فرمانده به همدلی با دانشجویان برای جلوگیری از بروز برخی مشکلات	5.26
اعتقاد فرمانده به اثربخشی رفتار دلسوزانه و توجه پدران در تربیت و آموزش دانشجویان	4.83
نادیده گرفتن برخی از کوتاهی‌های دانشجویان به دلیل شرایط سنی‌شان توسط فرماندهان	4.59
اعتقاد فرمانده به انجام تلاش و دلسوزی برای دانشجویان بدون توجه به واکنش متقابل آنها	4.42
قضایوت فرمانده با نگاه به موقعیت از دیدگاه دانشجو	3.36

Test Statistics<sup>a</sup>

N	33
Chi-Square	26.517
df	8
Asymp. Sig.	.001

با توجه به اینکه ارزش‌های دوی مشاهده شده ۳۷/۸۲۷ در درجه آزادی ۸ معنی‌دار است، در نتیجه استنباط می‌شود که تفاوت بین میانگین‌های رتبه‌ای متغیرهای مربوط به شاخص‌های رویکرد تربیتی مراقبت‌گرا در حوزه فرماندهان معنی‌دار است.

در رویکرد تربیتی عدالت‌گرا، عامل «اعتقاد فرمانده به تبیین دلیل تشویق یا تنبیه دانشجو» با میانگین ۵/۰۸ و عامل «دادن فرصت جبران به دانشجو قبل از اعمال تنبیه وی» با میانگین ۳/۸۳ به ترتیب بیشترین و کمترین میانگین رتبه‌ای را به خود اختصاص داده‌اند. سایر ارزش‌های مربوط به میانگین رتبه‌ای متغیرها در جدول زیر ذکر شده است.

جدول 12- اولویت‌بندی شاخص‌های رویکرد تربیتی عدالت‌گرا در حوزه فرماندهان به وسیله آزمون فریدمن

شاخص	Mean Rank
اعتقاد فرمانده به تبیین دلیل تشویق یا تنبیه دانشجو	5.08
عدالت از نظر فرماندهان یعنی تصمیم بر آنچه که خیر عمومی در آن است	4.89

عدالت از نظر فرماندهان یعنی تلاش برای اجرای قوانین و مقررات سازمان به طور یکسان در بین همه دانشجویان	4.73
عدالت از نظر فرماندهان یعنی یکسان شدن ارزشهای رفتاری دانشجویان	4.61
از نظر فرماندهان برقراری عدالت عاملی موثر در حسن تعاون و دوستی بین دانشجویان است	4.47
از نظر فرماندهان، عدالت یعنی با همه به مساوات رفتار کردن	4.36
اعتقاد فرمانده به برقراری عدالت در صورت رشد فضیلت‌های اخلاقی در تمام اعضای تحت امر در نتیجه تصمیمات وی	4.03
دادن فرصت جبران به دانشجو قبل از اعمال تنبیه وی	3.83

Test Statistics<sup>a</sup>

N	33
Chi-Square	8.549
df	7
Asymp. Sig.	.287

با توجه به اینکه ارزش‌های دوی مشاهده شده ۲۴/۷۳۹ در درجه آزادی ۷ معنی‌دار است، در نتیجه استنباط می‌شود که تفاوت بین میانگین‌های رتبه‌ای متغیرهای مربوط به شاخص‌های رویکرد تربیتی عدالت‌گرا در حوزه فرماندهان معنی‌دار است. نتایج حاصل از آزمون فریدمن، حاکی از وجود تفاوت معنی‌داری بین مؤلفه‌های تربیت اخلاقی فرماندهان دانشگاه مدنظر در هر سه رویکرد تربیتی فضیلت‌گرا، عدالت‌گرا و مراقبت‌گرا از منظر دانشجویان و فرماندهان است. بطوری که از منظر دانشجویان ابتدا رویکرد فضیلت‌گرا با میانگین ۹۴.۵، سپس رویکرد تربیتی عدالت‌گرا با میانگین ۴۹.۴ و در انتها رویکرد تربیتی مراقبت‌گرا با میانگین ۷۹.۲ به ترتیب

انتخاب شدند. از منظر فرماندهان رویکرد فضیلت‌گرا با میانگین ۱۷.۷، رویکرد مراقبت‌گرا با میانگین ۵ و رویکرد عدالت‌گرا با میانگین ۴۹.۳ به ترتیب انتخاب شدند.

### بحث و نتیجه‌گیری

تربیت اخلاقی مفهومی چند وجهی است که هدف آن در فرهنگ‌ها و نظام‌های آموزشی در راستای ایجاد پل ارزش‌های بومی و جریان اصلی برای ارتقای درک و احترام در میان گروه‌های مختلف نقش به‌سزایی دارد. علیرغم تحولات و پیشرفت‌های به وجود آمده در زمینه‌های گوناگون تعلیم و تربیت - اعم از گسترش رشته‌های تربیتی، تحول در محتوای تعلیم و تربیت، تدوین روش‌های جدید تدریس و توجه به مسائل روان‌شناختی، جامعه‌شناختی و فلسفی مربوط به تعلیم و تربیت و همچنین تحولات شگرف در زمینه‌هایی چون کسب مهارت‌های عمومی، فن‌های رشد و تقویت حافظه، تئوری‌های مربوط به آموزش و تربیت‌معلم - متأسفانه در زمینه رویکردها و روش‌های تربیت و آموزش اخلاقی و ارزشی، تلاش‌های مفید و کافی صورت نگرفته است.

در این پژوهش تلاش شد تا رویکرد تربیت اخلاقی فرماندهان صف مورد شناسایی قرار گیرد و از آنجایی که نقش فرماندهان صف در تربیت دانشجویان از اهمیت بسیاری برخوردار است و فرماندهان به‌عنوان الگوی عملی دانشجویان نقش حساسی را بر عهده دارند اهمیت پرداختن به این موضوع را بیشتر نمایان می‌سازد. نتایج حاصل از این پژوهش به شرح زیر بود:

داده‌های بخش توصیفی مبنی بر جوانی دانشجویان و کم‌تجربگی فرماندهان صف دانشگاه قابل‌تأمل است. این امر علاوه برداشتن مزایا دارای معایبی نیز هست. از یک‌سوی احتمال درک متقابل بین دانشجویان و فرماندهان صف به دلیل فاصله سنی کم افزایش پیدا می‌کند و از سوی دیگر می‌تواند منجر به بروز مشکلاتی چون عدم امکان ایفای نقش پدران در ابعاد تربیتی دانشجو به دلیل کم‌تجربگی و نیز امکان اخذ تصمیم‌های احساسی به‌دور از منطق و تجربه را در فرماندهان صف افزایش خواهد داد.

در این پژوهش سه رویکرد اصلی تربیت اخلاقی یعنی فضیلت‌گرا، مراقبت‌گرا و عدالت‌گرا مورد مطالعه قرار گرفت که نتایج آن به شرح زیر آمده است.

### میزان استفاده از رویکرد تربیت اخلاقی فضیلت‌گرا توسط دانشجویان و فرماندهان

در رویکرد تربیتی فضیلت‌گرا در حوزه دانشجویان، شاخص «تفاوت بین فرماندهان که آموزش‌های اخلاقی دیده‌اند با سایرین» و عامل «تخفیف فرمانده به دانشجویان سال بالایی به دلیل تجربه بیشتر» به ترتیب بیشترین و کمترین میانگین رتبه‌ای را به خود اختصاص داده‌اند در نتیجه استنباط می‌شود که تفاوت بین میانگین‌های رتبه‌ای متغیرهای مربوط به شاخص‌های رویکرد تربیتی فضیلت‌گرا در حوزه دانشجویان معنی‌دار است. نتایج میانگین رتبه‌ای با عدد ۹۴.۵ نیز نشان داد که اولویت اول رویکرد تربیت اخلاقی دانشجویان دانشگاه رویکرد تربیت اخلاقی فضیلت‌گرا است.

در رویکرد تربیتی فضیلت‌گرا در حوزه فرماندهان، شاخص «تفاوت بین فرماندهان که آموزش‌های اخلاقی دیده‌اند با سایرین» و عامل «تخفیف فرمانده به دانشجویان سال بالایی به دلیل تجربه بیشتر» به ترتیب بیشترین و کمترین میانگین رتبه‌ای را به خود اختصاص داده‌اند. نتایج میانگین رتبه‌ای با عدد ۱۷.۷ نیز نشان داد که اولویت اول رویکرد تربیت اخلاقی فرماندهان دانشگاه نیز رویکرد تربیت اخلاقی فضیلت‌گرا است.

در مقایسه شاخص‌های مرتبط با رویکرد تربیتی فضیلت‌گرا در حوزه دانشجویان و فرماندهان، شاخص تفاوت بین فرماندهان که آموزش اخلاقی دیده‌اند رتبه نخست را کسب کرده است با عنایت به مبانی نظری در رویکرد تربیتی فضیلت‌گرا، این نتیجه حاکی از این است که در اخلاق فضیلت‌گرا درستی و نادرستی عمل، ناظر بر فاعل و ارزش‌های اخلاقی وی است. اخلاق فضیلت به‌عنوان نظریه‌ای که بیشتر بر شخصیت و منش فاعل تأکید دارد تا فعل، کردار و فعل درست را بر اساس فاعل فضیلت‌مند تبیین می‌کند و می‌تواند در جهت وظایف اخلاق کاربردی موفق باشد. اخلاق فضیلت به‌جای سخن از افعال، بر اشخاص، انگیزه‌ها، نیت‌ها و ویژگی‌های منشی فاعل تمرکز دارد. بدین ترتیب برای اخلاق فضیلت، ارزیابی اخلاقی عمل یا نتایج آن در درجه نخست از اهمیت، قرار ندارد، بلکه فاعل و منش اخلاقی اوست که ارزشمند بودن افعال را معین می‌کند و فعل اخلاقی همان است که فاعل فضیلت‌مند انجام می‌دهد. با

عنایت به ضوابط حاکم بر جامعه هدف به عنوان یک دانشگاه نظامی و الزام به قانون مداری، رعایت سلسله مراتب و تبعیت از ویژگی‌های محیط آموزشی به استناد نتایج حاصل شده، امکان پیروی از این رویکرد اخلاقی را برای فرماندهان صف دانشگاه محدود نکرده است.

### میزان استفاده از رویکرد تربیت اخلاقی مراقبت‌گرا توسط فرماندهان

#### دانشجویان و فرماندهان

در بررسی رویکرد تربیتی مراقبت‌گرا در حوزه دانشجویان، شاخص «اعتقاد فرمانده به واکنش مثبت دانشجو در برابر تلاش برای تربیت و آموزش ایشان» با و شاخص «قضاوت فرمانده با نگاه به موقعیت از دیدگاه دانشجو» به ترتیب بیشترین و کمترین میانگین رتبه‌ای را به خود اختصاص داده‌اند. نتایج میانگین رتبه‌ای با عدد ۷۹.۲ نیز نشان داد که اولویت پایانی رویکرد تربیت اخلاقی دانشجویان دانشگاه رویکرد تربیت اخلاقی مراقبت‌گرا است.

در رویکرد تربیتی مراقبت‌گرا در حوزه فرماندهان، شاخص «اعتقاد فرمانده به قدرشناسی دانشجو از مراقبت‌های دلسوزانه دیگران» و شاخص «قضاوت فرمانده با نگاه به موقعیت از دیدگاه دانشجو» به ترتیب بیشترین و کمترین میانگین رتبه‌ای را به خود اختصاص داده‌اند. نتایج میانگین رتبه‌ای با عدد ۵ نیز نشان داد که اولویت دوم رویکرد تربیت اخلاقی فرماندهان دانشگاه رویکرد تربیت اخلاقی مراقبت‌گرا است.

در مقایسه شاخص‌های مرتبط با رویکرد تربیتی مراقبت‌گرا در حوزه دانشجویان و فرماندهان، شاخص قضاوت فرمانده با نگاه به موقعیت از دیدگاه دانشجو رتبه آخر را کسب کرده است با عنایت به مبانی نظری در رویکرد تربیتی مراقبت‌گرا این نتیجه حاکی از این است که فعل مراقبتی در صورتی به بهترین شکل ممکن رخ می‌دهد که فردی که توان مراقبت دارد به فرد دیگر توجه داشته باشد، موقعیت را از دیدگاه او ببیند، نسبت به نیازهای او احساس مسئولیت کند و برای پاسخ‌گویی به نیاز او به شیوه‌ای که موجب رشد و پرورش باشد از او مراقبت کند و سپس واکنش او را در مقابل مراقبت در نظر بگیرد. در واقع صرف مراقبت کردن اخلاقی محسوب نمی‌شود بلکه محتوای مراقبت ملاک است؛ یعنی باید دو شرط داشته باشد. یک آنکه مراقبت نسبت به امور درست باشد و دیگر آنکه مراقبت به هر شکل ممکن به گونه‌ای درست انجام شود. لذا فرد مراقبت‌کننده ممکن است از طرف فرد مراقبت‌شونده به‌طور

متقابل مراقبت دریافت کند یا برعکس مورد هیچ‌گونه مراقبتی قرار نگیرد و همچنین مراقبت را رفتار با افراد نه‌تنها از روی احترام بلکه با تلاش برای همدلی با آنها می‌دانند. در این رویکرد حس پدران و مراقبت بدون چشم‌داشت در رده‌های سنی بالاتر مورد انتظار است. از سوی دیگر اتخاذ رویکرد مراقبت‌گرایانه نیز می‌تواند مانعی بر سر راه فرماندهان برای رعایت سلسله‌مراتب و ضوابط دانشگاه باشد. البته این نتایج تا اندازه‌ای برخلاف تأکیدات اسناد بالادستی دانشگاه در خصوص نقش تربیتی فرماندهان دانشگاه به‌عنوان نقش پدران، مشاور، رهبر و ... است.

### میزان استفاده از رویکرد تربیت اخلاقی عدالت‌گرا توسط دانشجویان و فرماندهان

در رویکرد تربیتی عدالت‌گرا در حوزه دانشجویان، عامل «اعتقاد فرمانده به تبیین دلیل تشویق یا تنبیه دانشجو» و عامل «از نظر فرماندهان، عدالت یعنی با همه به مساوات رفتار کردن» به ترتیب بیشترین و کمترین میانگین رتبه‌ای را به خود اختصاص داده‌اند. نتایج میانگین رتبه‌ای با عدد ۴۹.۴ نیز نشان داد که اولویت دوم رویکرد تربیت اخلاقی دانشجویان دانشگاه رویکرد تربیت اخلاقی عدالت‌گرا است.

در رویکرد تربیتی عدالت‌گرا در حوزه فرماندهان، عامل «اعتقاد فرمانده به تبیین دلیل تشویق یا تنبیه دانشجو» و عامل «دادن فرصت جبران به دانشجو قبل از اعمال تنبیه وی» به ترتیب بیشترین و کمترین میانگین رتبه‌ای را به خود اختصاص داده‌اند. نتایج میانگین رتبه‌ای با عدد ۴۹.۳ نیز نشان داد که اولویت پایانی رویکرد تربیت اخلاقی فرماندهان دانشگاه رویکرد تربیت اخلاقی عدالت‌گرا است.

در مقایسه شاخص‌های مرتبط با رویکرد تربیتی عدالت‌گرا در حوزه دانشجویان و فرماندهان، شاخص اعتقاد فرمانده به تبیین دلیل تشویق یا تنبیه دانشجو رتبه نخست را کسب کرده است. و این از نظر سندل حاکی از این است که اولین ویژگی عدالت این است که عدالت و فضیلت قابل جدا شدن از یکدیگر نیستند. عدالت باید دربرگیرنده‌ی پرورش فضیلت و خیر عمومی باشد. عدالت رویه‌ای عبارت است از ادراک افراد نسبت به عادلانه بودن رویه‌هایی که برون‌داده‌های دریافت شده را تعیین می‌کنند.

با عنایت به مبانی نظری در رویکرد تربیتی عدالت‌گرا، شاید بتوان گفت رویکرد عدالت‌گرا مناسب‌ترین رویکرد برای اجتماعات انسانی از جمله جمع دانشجویان دانشگاه است زیرا رقابت و احساس برتری‌جویی دانشجویان به دلیل اقتضات سنی

چنین می‌طلبد که فرماندهان جهت ایجاد کمترین اختلاف و ناراحتی در بین دانشجویان با آن‌ها به صورت عادلانه رفتار کنند تا پیروی از قوانین و مقررات در دانشجویان به صورت نهادینه درآید. در این راستا می‌بایست عدالت‌محوری سرمشق رفتاری فرماندهان آینده قرار گیرد. لذا فرماندهان با اتخاذ این روش به نوعی به صورت غیرمستقیم عدالت‌محوری را به دانشجویان خود آموزش می‌دهند که امری پسندیده و ستودنی است. درنهایت با توجه به نتایج پژوهش پیشنهاد می‌گردد مناسب باشد با بررسی اسناد و مدارک بالادستی و نیز الگوی جامع آموزش و تربیت دانشگاه، روح حاکم بر آموزش‌ها و تعالیم دانشگاه مورد مطالعه قرار گیرد و درنهایت رویکرد مطلوب تربیت اخلاقی دانشجویان شناسایی و در جهت حصول به آن برنامه‌ریزی مناسب به همراه اجرای آموزش‌های موردنیاز برای فرماندهان صف مدنظر قرار گیرد و شاید ضروری باشد با توجه به رویکرد انتخابی، شرایط جدیدی برای جذب و به‌کارگیری فرماندهان صف دانشگاه تعریف شود و پس از آن درصدد ترویج و آموزش آن در بین فرماندهان صف دانشگاه برآیند. همچنین در به‌کارگیری فرماندهان صف دانشگاه تلاش نمایند تا افرادی با رویکرد اخلاقی واحد را انتخاب نمایند تا دانشجویان در دوران تربیت خود در دانشگاه دچار دوگانگی و سردرگمی نگردند و با روشی واحد مورد آموزش و تربیت قرار گیرند.

ازجمله محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به نبود پرسشنامه استاندارد متناسب با بافت پژوهش به‌منظور شناسایی رویکرد تربیت اخلاقی مدیران و فرماندهان اشاره کرد.

#### منابع فارسی:

- احمدی، محمدحسین و جوادیان، رضا. (۱۳۸۹). نقش فرماندهان صف دانشجویی در نهادینه کردن انضباط دانشجویان. دانش انتظامی، ۱۲۴ (مسلسل ۴۹)، ۱۸۱-۲۲۸.
- امام خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۸۶)، صحیفه نور، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ج ۴.
- امینی مشهدی، سمانه؛ آهنچیان، محمدرضا (۱۳۹۳). تربیت اخلاقی و سعادت در نظام آموزشی ایران (مابله دیدگاه فارابی، لاک، رورتی). فصلنامه اسلام و پژوهش‌های تربیتی، سال ششم. شماره اول، پیاپی ۱۱، ۶۵-۸۰.

- امینی، ابراهیم. (۱۳۸۷). اسلام و تعلیم و تربیت، مؤسسه بوستان کتاب، مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
- بختیاری، لطفعلی، شایگان، فریبا. (۱۳۹۹). نقش فرماندهان صف در نهادینه‌سازی رفتارهای حرفه‌ای پلیسی در دانشجویان یکی از دانشگاه‌های نظامی امین پژوهش‌های مدیریت انتظامی، 254-237 (2). 15
- برادران، ابوالقاسم؛ داوود، محمد؛ حسنی محمد؛ ستاری، علی (۱۳۹۸)، تربیت اخلاقی علامه طباطبایی (ره) با تأکید بر مبانی، هدف، محتوا، روش و ارزشیابی، فصلنامه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، سال بیست و هفتم، دوره جدید، شماره ۴۳، تابستان ۱۳۹۸: ۷۶-۵۷.
- رستمی، همایون؛ بهشتی، سعید؛ ایمانی، محسن (۱۳۹۷). نظام تربیت اخلاقی در نامه ۳۱ نهج‌البلاغه. فصلنامه علمی پژوهشی قرآن و طب، دوره ۴، شماره ۱، ۱۴-۲۰.
- زارعان، محمدجواد؛ ساجدی، ابوالفضل؛ خطیبی، حسین (۱۳۹۱). رویکردهای رایج به تربیت دینی و مقایسه آن‌ها با رویکرد اسلامی. دو فصلنامه اسلام و پژوهش‌های تربیتی، سال چهارم، شماره دوم، ۹-۳۱.
- زبان‌دان، مصطفی (۱۳۹۸). مقایسه مفهوم، اهمیت و روش‌های تربیت اخلاقی در غرب و اسلام. نشریه مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، شماره ۳۹، ۲۲۷-۲۵۰.
- سجادی، سید مهدی (۱۳۷۹). رویکردها و روش‌های تربیت اخلاقی و ارزشی. فصلنامه پژوهش‌های فلسفی-کلامی، شماره ۳
- سلحشوری، احمد (۱۳۹۲). مراحل رشد تربیت اخلاقی از دیدگاه امام علی (ع). فصلنامه پژوهش‌نامه نهج‌البلاغه، سال اول شماره ۳، ص ۱۵-۳۲.
- سوری، احمد (۱۳۸۹). روانشناسی تربیتی فرماندهان و مدیران. تهران: معاونت آموزش ناجا
- شاه‌قلیان قهفرخی، رضا؛ مولوی، ابراهیم؛ سلمانی، عباسعلی؛ الوندی، محمد (۱۳۹۸). تعیین عوامل مؤثر بر ارتقای نقش تربیت دینی و اخلاقی مربیان در یک دانشگاه نظامی. نشریه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، شماره ۴۵. ۹۳-۱۲۱

- علیمردانی، اکرم، تنهایی سیس، سمیه. (۱۴۰۲). بررسی و اولویت بندی رویکرد تربیت اخلاقی فرماندهان صف یکی از دانشگاه های نظامی. پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی. 31(60), 47-74.

- غفاری، ابوالفضل؛ باقری نوع پرست، خسرو (۱۳۸۰). تربیت اخلاقی فضیلت گرا از منظر دیوید کار. نشریه دانشگاه الهیات مشهد، شماره ۵۳ و ۵۴. ۱۵۷-۱۸۴.

- کاویانی تبریز، سعیده (۱۳۹۲). اخلاق فضیلت در قرن بیستم با تکیه بر آراء زالیند هرست هاوس. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته فلسفه گرایش غرب، دانشگاه اصفهان، دانشگاه علوم انسانی، گروه فلسفه.

- محمودیان، حسین و امامی راد، احمد (۱۳۹۸). بررسی فقهی سیره معصومین (ع) در تربیت اخلاقی. دو فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات فقه تربیتی، سال پنجم. شماره ۱۱. ۱۲۳-۱۴۳.

- مدنی، انسیه (۱۳۹۴). امکان و چگونگی اخلاق فضیلت اخلاقی. رساله دکتری، دانشگاه قم، دانشگاه الهیات و معارف اسلامی.

- مطهری مرتضی (۱۳۷۲). عدل الهی. انتشارات صدرا.

- مطهری، مرتضی (۱۳۵۴). سیری در نهج البلاغه. قم- مرکز مطبوعاتی دارالتبلیغ اسلامی، چاپ دوم.

- نیک فرید، لیدا (۱۳۹۵). اخلاق مراقبت رویکردی پرستاری در اخلاق. فصلنامه علمی پژوهشی طب و تزکیه، دوره ۲۵، شماره ۱، ۹-۱۸.

- وجدانی، فاطمه و شعبانیان، محمدرضا (۱۳۹۷). تربیت اخلاقی از دیدگاه محمدمهدی نراقی. دو فصلنامه تربیت وحیانی، سال ششم، شماره دوم، پیاپی ۱۴، ۹۵-۱۲۴.

- Bhana, A. & Suknunan, S. (2020). Building ethical leadership through training and development approach at a higher education institution in South Africa. Problems and Perspectives in Management. Vol. 18, Issue 1.

- Blum L. Care in Encyclopedia of Ethics. London: Routledge; 2001.

- Liu, J (2022). Exploration and Practice of Moral Education Courses in Universities in Big Data Era. *Advances in Multimedia*. <https://doi.org/10.1155/2022/9366684>
- Pękala, J. L. (2020). Ethical education in teacher studies–pilot study analysis. In *Forum Pedagogiczne* (Vol. 10, No. 1). Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.